

НАУКОМЕТРИЧНІ БАЗИ ДАНИХ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ В НАУКОВІЙ ТА НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Бакуменко Лариса Григорівна,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
директорка наукової бібліотеки,

Харківський державний університет харчування та торгівлі

Геворкян Лариса Геннадіївна,

завідувачка сектором наукової бібліотеки,

Харківський державний університет харчування та торгівлі

Анотація. Розглянуто питання використання наукометричних баз даних закладами вищої освіти як необхідного ресурсу для ефективної наукової діяльності вчених. Висвітлено досвід роботи наукової бібліотеки Харківського державного університету харчування та торгівлі щодо сприяння використання наукометричних баз даних науковцями університету.

Ключові слова: наукометрія, наукометричні бази даних, бібліотеки закладів вищої освіти, індекс цитування, індекс Хірша, імпакт-фактор.

НАУКОМЕТРИЧЕСКИЕ БАЗЫ ДАННЫХ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В НАУЧНОЙ И УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Бакуменко Лариса Григорьевна,

кандидат наук по социальным коммуникациям,
директор научной библиотеки,

Харьковский государственный университет питания и торговли

Геворкян Лариса Геннадиевна,

заведующая сектором научной библиотеки,

Харьковский государственный университет питания и торговли

Аннотация. Рассмотрены вопросы использования наукометрических баз данных вузами как необходимого ресурса для эффективной научной деятельности ученых. Освещен опыт работы

научной библиотеки Харьковского государственного университета питания и торговли по содействию использования наукометрических баз данных учеными университета.

Ключевые слова: наукометрия, наукометрические базы данных, библиотеки высших учебных заведений, индекс цитирования, индекс Хирша, импакт-фактор.

SCIENTIMETRIC DATABASES : THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF USE IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL ACTIVITIES

Bakumenko Larysa Hryhorivna,

Candidate of Sciences in Social Communications,
director of the scientific library,

Kharkiv State University of Food Technology and Trade

Gevorkyan Larisa Gennadiivna,

head of the scientific library sector,

Kharkov State University of Food Technology and Trade

***Annotation.** The issue of using scientometric databases by higher education institutions as a necessary resource for effective scientific activity of scientists is considered. The experience of the scientific library of Kharkiv State University of Food Technology and Trade in promoting the use of scientometric databases by scientists of the university is highlighted.*

***Keywords:** scientometrics, scientometric databases, libraries of higher educational institutions, citation index, Hirsch index, impact factor.*

Обсяг, розвиток та рівень науково-дослідної діяльності як одного із основних напрямів роботи закладу вищої освіти (ЗВО) є показником ефективності, якості, конкурентоспроможності вишу. Для оцінювання результативності наукової діяльності важливе місце відводиться наукометрії – напрямку досліджень, що вивчає когнітивні комунікації в науці за частотою цитувань наукових робіт та їхніх авторів. Надзвичайно актуальним для ЗВО є зростання бібліо- та наукометричних показників учених, розповсюдження інформації про їх наукові дослідження та завоювання авторитету серед світової наукової спільноти. Не стоїть осторонь і наукова бібліотека ЗВО, специфіка якої полягає у тому, щоб діяти відповідно потребам та напрямкам діяльності вишу, бути корисною та залишатись одним із

його головних структурних підрозділів. Одне із першочергових завдань наукової бібліотеки Харківського державного університету харчування та торгівлі (ХДУХТ) – сприяти розвитку університету за напрямом бібліо- та наукометрії.

Показниками розвитку наукового потенціалу університету є його відображення в світових та національних наукометричних та наукових базах даних. Наукометричні бази даних – це пошукові системи, що формують статистику, яка характеризує стан і динаміку показників затребуваності, активності і індексів впливу діяльності окремих вчених і науково-дослідницьких організацій [5]. Завданням наукометричних баз даних є дослідження публікаційної активності та цитованості авторів наукових праць.

Для оцінки впливу вченого на світову науку, якості та результативності його наукової діяльності та досліджень наукових колективів в усьому світі широко використовують такі основні наукометричні показники: індекс цитування (SCI) – прийнятий у науковому світі показник «значущості» праць вченого, який являє собою число посилань на публікації вченого у реферованих наукових періодичних виданнях, тобто визначає їх кількість; індекс Хірша (h-index) – показник, запропонований в 2005 році американськими фізиком Хорхе Хіршем з університету Сан-Дієго, Каліфорнія, критерієм якого є співвідношення кількості публікацій вченого до кількості цитувань цих публікацій; імпаکت-фактор – формальний чисельний показник інформаційної значимості та цінності наукового журналу, визначається через співвідношення кількості посилань у конкретному році та опублікованих в журналі статей за попередні 2-3 роки, чим вище цей показник, тим престижніше публікуватися в цьому журналі.

Основними наукометричними базами даних, у яких представлений Харківський державний університет харчування та торгівлі є: Web of Science та Publons, Scopus, Index Copernicus (IC), ORCID, Google Академія, УІНЦ, а також наукова база даних Національний репозитарій академічних текстів. Розглянемо їх докладніше.

ХДУХТ є учасником національної підписки і має право доступу до ресурсів Web of Science та Scopus.

Web of Science (WoS) міжнародно визнана база даних наукового цитування, надається компанією Clarivate Analytics. WoS надає можливість пошуку серед понад 18 000 журналів і 148 000 матеріалів конференцій в галузі природничих, суспільних, гуманітарних наук і мистецтва, що дозволяє отримати найбільш релевантні дані за

необхідною тематикою. Містить 150 млн. записів [14]. Крім пошуку, Web of Science встановлює через посилання зв'язки між певними дослідженнями з використанням цитованих матеріалів і тематичні зв'язки між статтями, встановленими авторитетними дослідниками, що працюють в даній області. На сьогодні в WoS розміщено інформацію про понад 160 публікацій ХДУХТ, найбільша кількість публікацій понад 80 з питань харчових технологій. WoS має свої інструменти, серед них сервіс Publons.

Publons - це веб-сайт та безкоштовна служба для вчених для відстеження, перевірки та демонстрації своїх публікацій через Scholarly peer review та редакційні матеріали для академічних журналів. Вона була запущена в 2012 році, а до 2017 року до цього сайту приєдналося більше 200 000 дослідників, що дало більше одного мільйона відгуків у 25 000 журналів. Publons видає підтвержену рецензію на огляд та редакційну діяльність журналів. Система дає можливість ознайомитись з онлайновими профілями рецензентів, завантажити інформацію для включення в резюме, з метою отримання фінансування та виконання робочих програм, а також просування по службі та оцінки ефективності. Publons дозволяє вирішити проблеми мотивування рецензентів, надання інструментів для редакторів. Publons має партнерські відносини з великими видавцями, серед яких Springer Nature, Taylor and Francis, Oxford University Press, BMJ, SAGE, Wiley і більше та пов'язаних служб, таких як Altmetric та ORCID [12]. У цьому сервісі створено близько 100 профілів науковців ХДУХТ.

Scopus – бібліографічна і реферативна база даних та інструмент для відстеження цитованості статей, опублікованих в наукових виданнях. Індексує 24 тис. назв наукових видань з технічних, медичних та гуманітарних наук 5 тис. видавців [13]. База даних індексує наукові журнали, матеріали конференцій і серійні книжкові видання, надає користувачам можливість використання унікальних ідентифікаторів авторів для формування пошукових запитів та налаштування оповіщень (електронною поштою) щодо змін у профілі авторів. Розробником і власником Scopus є видавнича корпорація Elsevier. Пошуковий апарат інтегрований з пошуковою системою Scirus для пошуку веб-сторінок і патентної бази даних. На сьогодні у Scopus розміщено інформацію про понад 180 публікацій ХДУХТ, найбільше публікацій представлено з питань інжинірингу, бізнесу, менеджменту.

ORCID (Open Researcher and Contributor ID) — це реєстр унікальних ідентифікаторів вчених і в той же час відповідний метод,

що зв'язує дослідницьку діяльність з цими ідентифікаторами. ORCID унікальний завдяки своїй незалежності від наукових дисциплін і національних кордонів, а також взаємодії з іншими системами ідентифікації. Основна мета створення ORCID – вирішити проблему ідентифікації вчених з однаковими іменами та прізвищами. ORCID забезпечує отримання унікального ідентифікатора і ведення відповідного облікового запису про дослідницьку діяльність, програмне забезпечення для міжсистемної комунікації. Кожному учаснику присвоюється унікальний 16-тизначний номер. Обліковий запис ORCID включає в себе інформацію про ім'я вченого, його електронну адресу, назву організації та його дослідницьку діяльність. ORCID враховує необхідність контролю за поширенням цих даних і надає відповідні інструменти для управління рівнем приватності даних. Використовуючи ORCID, автор може додавати, редагувати, видаляти публікації зі списку своїх робіт і змінювати їх. На підставі цього реєстраційного номера науковці забезпечують собі: коректну цитованість своїх статей (статті не «втрачаються» пошуковими системами), можливість подавати свої статті в престижні міжнародні наукові видання, можливість формування особистого рейтингу в Українському індексі наукового цитування (проект «Наукової періодики України»), можливість участі в рейтингах міжнародного рівня, можливість брати участь у подачі заявок на гранти [11]. Кожен науковець ХДУХТ має власний номер цієї бази даних.

Український індекс наукового цитування – сайт, який є складовою програмно-апаратного комплексу для моніторингу суб'єктів наукової діяльності України [8]. Забезпечує збір, обробку і доступ до показників активності суб'єктів наукової діяльності України – як індивідуальних, так і колективних. Сайт надає: довідкову інформацію про вчених та їх публікації, наукові установи України, зокрема, про індивідуальні показники публікаційної активності учених, показники цитованості їх робіт та ключові наукометричні показники. Крім того, сайт надає аналітичну інформацію про публікаційну активність учених України по регіонах. Сайт запозичує і обробляє інформацію про публікації й показники їх цитованості отримується із зовнішніх наукометричних джерел:

- Міжнародний реєстр учених ORCID;
- Наукометрична платформа Web of Science: бази даних Science Citation Index Expanded, Social Sciences Citation Index, Arts & Humanities Citation Index та Conference Proceedings Citation Index;
- Наукометрична платформа SciVerse Scopus;

• Науково-видавнича інфраструктура «Наукова періодика України» (Scientific Periodicals of Ukraine).

В цій базі даних розміщено профіль ХДУХТ та інформацію про науковців університету, яка постійно поновлюється.

Google Scholar або Google Академія – вільна доступна пошукова система, яка індексує повний текст наукових публікацій всіх форматів і дисциплін. Проект працює з листопада 2004 року, спочатку в статусі бета-версії. Індекс Google Scholar включає дані з більшості рецензованих онлайн журналів найбільших наукових видавництв Європи та Америки. За функціями Google Scholar схожий на сайти Scirus, CiteSeerX і GetCITED [10]. Також Google Scholar схожий на сайти, що надають доступ до публікацій після оформлення платної підписки, наприклад, Scopus і Web of Science. Понад 150 науковців ХДУХТ мають власні профілі в цій базі даних.

Index Copernicus – це міжнародна наукометрична онлайн база, створена в 1999 році в Польщі. онлайн нова міжнародна наукометрична база даних з внесеної користувачем інформації, в тому числі наукових установ, друкованих видань і проектів, створена в 1999 р. у Польщі з метою просування досягнень науки та підтримки національного й міжнародного співробітництва між ученими, видавцями наукових журналів та науковими організаціями [2]. Містить внесену користувачем інформацію, в тому числі профіль вченого (науковця), а також перелік наукових установ, друковані видання (журнали) та інші проекти. Index Copernicus був розроблений з метою аналізу кожного аспекту професійної діяльності вчених, формування індивідуальних щорічних звітів про діяльність та аналіз публікаційної активності. Сайт Index Copernicus включає:

- анотації розміщених наукових публікацій,
- індексування журналів (наукових публікацій),
- ранжування журналів,
- реферування журналів, а також є платформою для наукового співробітництва та виконання спільних наукових проектів.

Як і попередні, ця база даних пропонує персональний доступ до найактуальніших публікацій та досліджень. Кожен науковець, що реєструється на сайті створює свій індивідуальний профіль, де міститься інформація про його вчений ступінь, звання, науково-дослідну діяльність, гранти, патенти, публікації, журнали, де їх роботи були опубліковані та журнали, де вони виступають в якості рецензентів і редакторів; визначає обсяг інформації, яку він хоче розмістити на сайті. Обрана інформація надходить безпосередньо на свій власний браузер, заощаджуючи час і зусилля. Можна стежити за

науковими досягненнями в світі в тій чи іншій галузі науки чи отримувати запрошення приєднатися до науково-дослідних проектів і пропозиції роботи, обмінюватися інформацією з іншими науковцями через комунікатор Index Copernicus, знаходити партнерів для співпраці, отримувати інформацію щодо майбутніх конференцій та інших заходів, слідкувати за досягненнями інших науковців. Index Copernicus проводить аналіз (оцінку) досягнень кожного науковця та рівень його професійного розвитку: до уваги береться науково-дослідний потенціал, педагогічний потенціал, адміністративний досвід. Гарантована повна конфіденційність інформації, що надається клієнтом. Бази даних захищені від будь-якого типу несанкціонованих вторгнень. Перший досвід роботи наукової бібліотеки з Index Copernicus відбувся у 2014 р. коли університет отримав Сертифікати з дозволом на реєстрацію у цій базі даних двох збірників наукових праць: «Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг» та «Прогресивні техніка та технології харчових виробництв ресторанного господарства і торгівлі». Після того, як були створені профілі цих видань в Index Copernicus, було розпочато роботу з їх наповнення метаданими про всі опубліковані у збірниках статті. Починаючи з 2014 до сьогодні співробітниками бібліотеки було розміщено в цій базі близько 700 метаданих про статті із вищевказаних збірників, ця робота постійно продовжується.

Національний репозитарій академічних текстів – загальнодержавна розподілена електронна база даних, в якій накопичуються, зберігаються і систематизуються академічні тексти. Призначення Національного репозитарію – зробити максимально доступною для суспільства наукову інформацію України і світу, що сприятиме розвитку освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, шляхом поліпшення доступу до академічних текстів та сприяння академічній доброчесності [7]. Національний репозитарій складається з центрального репозитарію, що підтримується розпорядником Національного репозитарію, і локальних репозитаріїв, що підтримуються інституційними учасниками, зокрема інституціонального репозитарію ХДУХТ.

Сьогодні університетські бібліотеки зазнають модернізації та перебувають у стані інтеграції у науково-освітній напрям роботи вишу через виконання незвичних їм функцій, все частіше університет розглядає бібліотеку як структурний підрозділ, що надає серйозну підтримку науково-дослідницькій роботі вишу, який здійснює моніторинг інформаційної складової стану науки у ЗВО, навчає навичкам роботи з наукометричними та науковими повнотекстовими

базами даних, просуває бібліотечно-інформаційні ресурси та сервіси, зберігає електронно-освітній і науковий контент університету та забезпечує доступ до нього. Реалізуючи ці завдання, наукова бібліотека Харківського державного університету харчування та торгівлі здійснює такі види роботи:

- організовує та проводить спільно з науковцями університету науково-практичні семінари та семінарські заняття з питань бібліо- та наукометрії;

- надає консультації та практичну допомогу щодо реєстрації науковців ХДУХТ в наукометричних базах даних та роботи з цими базами даних;

- опікується питаннями підключення університету до наукометричних баз даних Scopus та Web of Science;

- здійснює наповнення бази даних Index Copernicus метаданими про статті, опубліковані в збірниках наукових праць ХДУХТ;

- здійснює наповнення інституціонального репозитарію ХДУХТ повнотекстовими електронними науково-освітніми документами, які автоматично знаходять відображення в базі даних Google Scholar, також доступ до репозитарію можливий через Національний репозитарій академічних текстів;

- забезпечує користувачів інформацією з питань бібліо- та наукометрії, через розміщення цієї інформації на Web-сторінці наукової бібліотеки ХДУХТ, зокрема у блоці «Сторінка користувача» постійно оновлюються та доповнюються розділи «Наукометрія» та «Бібліометричні профілі науковців ХДУХТ»;

- здійснює моніторинг присутності та використання наукометричних баз даних науковцями університету.

Отже, в сучасних умовах бібліотечні фахівці активно впроваджують нові форми бібліотечно-бібліографічного обслуговування, засновані на можливості доступу та використання бібліометричних досліджень різних наукових та наукометричних баз даних. Цьому сприяє впровадження новітніх технологій, розширення інформаційної бази, освоєння навичок роботи з різними пошуковими системами, володіння інформацією стосовно питань бібліо- та наукометрії. Все це посилює інформаційну функцію бібліотеки та дає можливість проводити заходи щодо знайомства та використання наукометричних ресурсів, доступних науково-педагогічним працівникам університету, через консультативну та практичну діяльність сприяти інформаційному просуванню результатів наукових досліджень закладу вищої освіти. Таким чином, бібліотека зберігає свої позиції, залишається основним інформаційним джерелом для

задоволення потреб користувачів, стає мобільною та готовою до майбутніх перетворень.

Список використаних джерел:

1. Білощицький А. О. Наукометричні бази та індикатори цитування наукових публікацій [Текст] / А. О. Білощицький, В. Д. Гогунський // Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. – Вип. 4 (5). – О. : АО Бахва, 2013. – С.198 – 203.

2. Геворкян Л. Г. Досвід роботи наукової бібліотеки університету з наукометричною базою даних Index Corepicus / Л. Г. Геворкян, Л. Г. Бакуменко // Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність [секція №18 „Бібліотека університету і науковець у контексті інтеграції до світового наукового інформаційного простору”] : Міжнародна науково-практична конференція, 19 листопада 2018 р.: [присвячена 80-річчю з дня народження ректора університету (1988–1991 рр.), доктора технічних наук, професора, члена-кореспондента ВАСГНІЛ Беляєва Михайла Івановича : тези у 2 ч. Ч. 2] / Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. – Х.: ХДУХТ, 2018. – С. 275-276.

4. Колесникова Т. А. Новая философия и инновационные направления деятельности библиотеки вуза [Электронный ресурс] / Т. А. Колесникова // Традиції і новації в інформаційному забезпеченні науки та освіти : Міжнар. наук-практ. конф. Бібліотек ВНЗ III-IV рівнів акредитації, 22-24 травня 2012 р., м. Сімферополь: [матеріали].– Режим доступу : http://library.zntu.edu.ua/for_librarian/crim_2012/kolesnikova.pdf.

5. Коцан Л. І. Наукометричні бази даних як інструмент інтеграції вітчизняної науки в європейський і світовий дослідницький та освітній простори [Електронний ресурс] / Л. І. Коцан.– Режим доступу : https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26586/1/НАУКОМЕТРИЧНІ_БАЗИ_ДАНИХ.pdf

6. Личук М. І. Інформативні параметри міжнародних наукометричних баз даних / М. І. Личук, Н. А. Парубчак // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія . – 2014. – N 1. – С. 10. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/bdi_2014_1_5.pdf

7. Національний репозитарій академічних текстів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nrat.ukrintei.ua/pro-nacjonalnyj-repozytarij/informacziya-pro-nrat/>

8. Український індекс наукового цитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uincit.uran.ua/scientists/fronts/about>

9. Чайковський Ю. Б. Наукометричні бази та їх кількісні показники / Ю. Б. Чайковський, Ю. В. Сілкина, О. Ю. Потоцька // Порівняльна характеристика наукометричних баз. Частина I [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/sites/default/files/vnanu_2013_8_13.pdf

10. Google Scholar або Google Академія : Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Google_Scholar

11. ORCID – реєстр ідентификаторів учених [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://openscience.in.ua/orcid.html>

12. Publons : Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Publons>

13. Scopus: Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Scopus>

14. Web of Science : Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Web_of_Science

УДК 021:659.4

БІБЛІОТЕЧНІ КОРПОРАТИВНІ МЕДІА: ЩЕ ОДИН КРОК НАЗУСТРІЧ

Безпала Оксана Олександрівна,

завідувачка відділом комплектування та наукової обробки документів і організації каталогів наукової бібліотеки,

Харківський державний університет харчування та торгівлі

Бакуменко Лариса Григорівна,

кандидат наук із соціальних комунікацій,

директорка наукової бібліотеки,

Харківський державний університет харчування та торгівлі

Анотація. Про кроки, які робить наукова бібліотека сьогодні, щоб залишатись не лише інформаційним, але й сервісним центром в університеті.